

Üks hea ja tänapäevane mansi keele õpik

Susanna Virtanen, Csilla Horváth, Tamara Merova. Лылың латың. Mansi textbook for beginners. (Apuneuvoja suomalais-ugrialaisten kielten opintoja varten. Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen XX.) Helsinki: Finno-Ugrian Society, 2025. 187 lk. <https://doi.org/10.33341/sus.1436>

Olen elu jooksul käes hoidnud hulka mansi keelega seotud raamatuid. Tege-likult pole õige öelda, et käes hoidnud, sest suurem jagu neist on minuni jõud-
nud digitaalsel kujul. Ent ajal, mil alles hakkasin huvi tundma mansi keele vastu, polnud meil veel personaalseid arvuteid. Kuigi palju polnud ka mansi keele õppimi-
seks sobivaid trükitud raamatuid. Nii tulin oma esimestelt Siberi retkedelt tagasi, kotis mõni aabits ja teise-kolmanda klassi õpik. Paraku oli neist keele õppimiseks vähe kasu. Nõukogudeaegsed põhjarahvaste aabitsad nägid välja nagu ühelt konveierilt tulnud tooted, kõigis enam-vähem sarnas-
ed pildid ja sisu. Kohustuslikud teemad olid kodumaa (Nõukogude Liit), Lenin, Oktoobrirevolutsioon, armee aastapäev (või mõni sõjaga seotud teema), esimene mai, kosmoselend. Heal juhul mahtus

aabitsasse ka mõni kohalikum, enamasti kolhoosieluga seotud teema. Siia maani peaks mul raamaturiiuli soppides olema selliseid mansi, handi (Kazõmi keele), nee-
netsi ja tšuktši aabitsaid. Ega aabitsatele järgnenud õpikud palju paremad polnud. Endiselt valitsesid kohustuslikud teemad, ent siiski õnnestus kaante vahele jõuda mõnel muinasjutul, vanema aja elu kirjel-
daval lool ning kohalikule koloriidile vastavalt jahindust ning kalapüüki tutvustaval tekstil. Usun, et selliste õpikute koostajad tegid oma tööd südamega, ent ajale omane suhtumine ei võimaldanud teistmoodi raamatuid teha. Võtame kas või Klavdia Afanasjeva ehk Klava, mitmete mansi keele õppematerjalide autori, kellega omal ajal korduvalt kokku puutusin. Just Klava oli mu esimeseks teejuhiks mansi keele ja rahvaluule juurde, ent temalgi polnud anda muid õppematerjale peale kooliõpikute ja Balandini-Vahruševa sõnastiku.¹ Viimast kasutan muide tänini. Muidugi olid olemas Jevdokia Rombandejeva keeleteaduslikud tööd, aga lihtsurelikul neist keele õppimi-
seks palju abi polnud, vähemalt teekonna alguses. Ja need õpikud, mida oli võimalik hankida, olid mõeldud mansi lastele koolis

¹ А. Н. Баландин, М. П. Вахрушева, Ман-сийско-русский словарь с лексическими параллелями из южно-мансийского (кон-динского) диалекта. Ленинград: Государ-ственное учебно-педагогическое издатель-ство, 1958.

keele õpetamiseks. Väike internetiotsing näitab, et isegi kümme aastat tagasi olid parimateks õpikuteks 1960. aastal ilmunud Aleksei Balandini „Самоучитель мансийского языка” („Mansi keele õpik iseõppijale”) ja 1984. aastal trükitud Rombandejeva „Мансийский язык: учебное пособие для педагогических училищ” („Mansi keel: õppevahend pedagoogikakoolidele”). Esimene neist oli minu keelehuvi algusajal haruldus, teine aga polnud veel ilmunud. Et ma pole kumbagi õpikut ise kasutanud, ei oska nende kohta ka hinnangut anda. Igal juhul nõuavad mõlemad head vene keele oskust.

Eelnevat silmas pidades on arusaadav, miks olin väga rõõmus, kui avastasid 2025. aastal Helsingis ilmunud õpiku „Лылың латың. Mansi textbook for beginners”, mitte niivõrd sellepärast, et selle abil ise keelt õppida, vaid pigem teistele mõeldes. Autoreid on kolm: Susanna Virtanen, Csilla Horváth ja Tamara Merova. Kohe hakkas silma õpiku meeldiv tänapäevane kujundus, mille põhjal võiks loota ka vastavat sisu. Ja tõesti ei tule pettuda: õpetatav keel tundub vastavalt pealkirjale olema tõesti elav ja tänapäevane („Лылың латың” tähendab „Elav keel”). Hea on seegi, et õpetust püütakse edasi anda loo kaudu, mille keskmes on Hantõ-Mansiis-kisse õppima sõitnud soome tüdruk Satu. Kui esimene õppetund (lk 14–23) on traditsioonilisem, sisaldades tutvumiseks ja suhtluse alustamiseks vajalikku sõnavara, siis teine (lk 24–33) juba üllatab minusuguseid, kes on harjunud varem õpikutes laiutanud kolhoosi- ja tööelu pildikestega. Selle pealkiri on „Сату конференцият үнлы” („Satu istub konverentsil”). Saab selgeks, et autorid püüavad võõramaalasele õpetada just neid asju, mida kõige rohkem vaja võib minna. Lisaks konverentsikeskkonnas kasutatavale sõnavarale tutvustatakse ka seda, kus mansid tänapäeval elavad. Hea idee on ingliskeelsed vahe-

tekstid, mis juba õpiku põgusal lehitsemisel äratavad huvi mansi rahva vastu. Neist võib lugeda peale vajaliku info mansi keele ja kultuuriga tegelevate institutsioonide kohta (lk 53) veel karupeetest (lk 45), rahvakalendrist (lk 65), hingedeusust, pühapaikadest (lk 95), rahvarõivastest (lk 103), suhtumisest surnud esivanematesse (lk 111), pidupäevadest (lk 119), külas käimise kommetest (lk 125), rahvapillidest (lk 131), rahvaastronomiast (lk 139) ja tänapäevastest transpordioludest (lk 145). Sageli on ingliskeelsele tekstile lisatud vastavad mansi sõnad, näiteks hingede puhul *лылы* ('hing'), *ис, исхар* ('varihing'), *лõухаль миннә ис* ('une ajal kehast lahkuv n-õ allavoolu minev hing'), *урт* ('kehast lahkuv hing pärast surma'), *үлум ис* ('une ajal kehase tulev unehing'). Õppetundidest võiks näitena tuua veel tänapäevast ühiselamuolmet tutvustava „Пасан оц улас” („Laud ja ka tool”) ning otsekui selle vastandina samas peatükis esitatud teksti „Маньщи кол мувлахи” („Mansi maja kohta”, lk 76) traditsioonilisest mansi elamust ning nn väikesest majast, kus naised pidid elama menstruatsiooni ja sünnituse ajal (lk 77). Õppetunnis „Мә-вõй ос соцца мӓхмыт” (lk 88–95) puudutatakse põlisrahvaste jaoks valusat naftapuurimise teemat. Kuigi olen mansi keelest päris palju tõlkinud, kulus mul hulk aega mõistmiseks, et *мӓхмыт* pole miski muud kui *мӓхум* ('rahvas') mitmuses, niisiis on pealkiri tõlkes „Nafta ja põlisrahvad”. Õppetunni juurde on mansikeelsena lisatud naftakompanii tegevuse vastu võidelnud handi Sergei Ketšimovi lugu (lk 94). Sellised lisalood on enamasti võetud mansikeelsest ajalehest Лүимӓ Сэрипос (Põhjamaa Koidik), ent on ka paar rahvaluuleteksti, näiteks katkend karupeolaulust „Нӓорум үй аги эпре Анья пӓвылт” („Aanja küla laul karutüdrukust”, lk 44).

Pole võimalik hakata kogu õpiku sisu siinkohal ümber jutustama. Pealegi pole

see juturaamat, vaid abivahend keele õppimiseks. Seepärast on hea, et iga õppetunni alguses on öeldud, milliseid sõnu või vorme seal õpetatakse. Pärast sissejuhatavat teksti ja selle juurde kuuluvat minisõnastikku tutvustatakse ase- ja arv-sõnu, ainsuse, duaali ehk kaksuse ja mitmuse moodustamist, käänamist ja pööramist, omastusliiteid, värvide kohta käivaid sõnu ja paljut muud. Ja muidugi järgnevad harjutused, mida igaüks saab vastavalt võimetele lahendada. Õpiku lõpuosas on morfoloogiatabelid (lk 146–147), sõnastikud (lk 148–177) ning harjutuste lahendused (lk 178–187). Eriti tahan esile tõsta inglise-mansi sõnastikku (lk 164–177), sest seni pidin piirduma vaid 1982. aastal ilmunud imeväikese mansi-vene ja vene-mansi sõnastikuga.² Muidugi pole

ka õpikule lisatud sõnastik kuigi suur, ent sisaldab just suhtlemiseks vajalikku tänapäevast sõnavara. Ja veel üks detail: seni polnud ma kusagilt leidnud lühikest ja asjalikku ülevaadet mansi ebareeglipärastest tegusõnadest, millest osal ka tüvi pööramise käigus muutub. Selliseid verbe pole palju, kuid nende hulgas on sagedasti kasutatavad *миңкве* ('andma'), *йиңкве* ('tulema'), *тэңкве* ('sööma'), *виңкве* ('võtma') ja *вәңкве* ('teadma'). Leheküljelt 49 leiab huviline vastava tabeli. Kriitilise märkusena võib öelda, et paraku pole kõiki tekstides olevaid sõnu sõnastikust leida, samuti on mõned sõnad esitatud vaid õppetüki juures, mitte koondsõnastikus. Minu jaoks on imelik ka palataliseeritud *s*-i kirjutamine tähega *ш*, sest tundub, et *нася* ('tere') on midagi muud, kui nüüd kasutatav *наща*. Ent sama kirjepilti kasutab ka ajaleht Лүимә Сэрипос, nii et see tundub olevat ammu otsustatud asi.

² **Е. И. Ромбандеева, Е. А. Кузакова**,
Словарь мансийско-русский и русско-мансийский. Около 4000 слов. Пособие для учащихся начальной школы. Ленинград: Просвещение, 1982.

AADO LINTROP